

Riktlinjer för svensk undertextning i Finland

Inledning

Det här dokumentet är en presentation av riktlinjerna för svensk undertextning i Finland. De har utvecklats ur de undertextningskonventioner som tillämpats av olika aktörer i branschen och är resultatet av ett samarbete mellan yrkesverksamma undertextare och företrädare för översättningsbyråer, tv-bolag, strömningstjänster och Institutet för de inhemska språken i Helsingfors.

Riktlinjerna gäller undertextning i tv, webb-tv och andra strömningstjänster samt audiovisuella verk (AV-verk) som ges ut på lagringsmedier såsom dvd. Riktlinjerna kan i flera avseenden tillämpas även för undertextning för bio, teater och opera. Däremot gäller de inte programtextning (för programtextning kommer motsvarande riktlinjer utarbetas).

Riktlinjerna gäller uttryckligen undertextning på svenska i Finland. För undertextning på finska finns motsvarande riktlinjer ("Käännöstekstityksen laatusuositus"). Riktlinjerna utgår från förstahandsundertextning men bör i görlig mån tillämpas även för matrisundertextning.

Indelningen i de tre huvudkapitlen utgår från Jan Pedersens modell för kvalitetsbedömning av undertextning. (Se Pedersen 2017)

Centrala branschspecifika termer är understrukna i varje kapitel första gången de nämns och förklaras i en ordlista sist i dokumentet.

I översättningsexemplen har engelska valts som källspråk för att de ska förstås av så många som möjligt. De konventioner som tillämpas i undertextning bygger på att källtexten är ett audiovisuellt verk och på hur ett sådant mottas. De styrs också av målgruppen och av målgruppens kultur, liksom av att måltexten, det undertextade AV-verket, ska fungera som en sammanhängande helhet. *De riktlinjer som presenteras här är följaktligen starka rekommendationer, men översättaren avgör hur de ska tillämpas i varje enskilt fall.*

Syftet med riktlinjerna är att

- skapa fungerande undertextningar för tittarna genom att tjäna som ett stöd för både beställare och leverantörer av undertextningar
- skapa enhetliga undertextningskonventioner
- vara ett rättesnöre för undertextarna
- fungera som en kvalitetsreferens för beställare av undertextningar
- etablera den terminologi som tillämpas i undertextningsbranschen

Undertextning

Undertextning består av en- eller tvåradiga textblock som syns i bild i några sekunder var och som tittaren förstår direkt.

Undertextningen är i första hand tänkt för tittare som inte förstår eller har begränsade kunskaper i källspråket i ett AV-verk. Med stöd av undertextningen ska tittarna kunna ta del av och leva sig in i AV-verket på ett sätt som överensstämmer med de förväntningar de har på genren.

Undertextningen ska göras med hänsyn tagen till såväl målgruppen som AV-verkets producenters intentioner. Varje enskild del av det förmedlade innehållet ska fungera i relation till helheten. Budskapet, som skapas genom samspelet mellan bild, tal och övriga ljud, ska förmedlas på ett sätt som överensstämmer med sakinnehållet, stilnivån och rytmen i ljud och bild.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
1 Språklig acceptans	3
1.1 Språkriktighet och grammatik	3
1.2 Idiomatisk svenska.....	3
2 Läsbarhet	4
2.1 Segmentering	4
2.1.1 Radbrytning	5
2.1.2 Uppdelning av en mening i flera textblock.....	6
2.1.3 Avstavning	9
2.2 Tidskodning.....	10
2.2.1 Exponeringstid	10
2.2.2 Läsastighet.....	10
2.2.3 Bildklipp	11
2.3 Skrivtekniska konventioner	11
2.3.1 Uppdelning av långa meningar samt replikskiften	11
2.3.2 Placering och utseende	13
2.3.3 Skiljetecken och undertextning	16
3 Textmässiga konventioner.....	19
3.1 Textbindning.....	19
3.1.1 Koherens.....	20
3.1.2 Kohesion	20
3.1.3 Logisk temaprogession.....	21
3.1.4 Fokus.....	23
3.1.5 Textens koppling till ljudet	23
3.2 Domesticering.....	24
3.3 Talspråk, slang och dialekter	25
3.4 Grovt språk	26
3.5 Andra språk och språkliga varieteter.....	26
3.6 Sånger och dikter.....	27
3.7 Brev och meddelanden.....	28
3.8 Förkortningar	28
3.9 Klockslag och datum	29
3.10 Siffror och måttenheter.....	29
3.11 Bylinen	30
Ordlista	32

1 Språklig acceptans

Med språklig acceptans avses här vad [AV-verkets målgrupp](#) kan bedömas uppfatta som idiomatiskt på mål-språket. Målspråket ska vara anpassat efter genren och motsvara rekommendationerna för korrekt standardsvenska. Ett korrekt och idiomatiskt språk stöder tittarupplevelsen.

Svensk undertextning i Finland har utöver det innehållsförmedlande syftet också en viktig delfunktion som upprätthållare av svenskan som ett livskraftigt och samhällsbärande språk i Finland vid sidan om finskan.

(Se vidare under 3 Textmässiga konventioner)

Som rättesnören följs vad gäller språkriktighet och translitterering [Svenska skrivregler](#) utgivna av Språkrådet samt [Institutet för de inhemska språkens](#), [Mediespråks](#) och [Institutet för språk och folkminnets](#) rekommendationer. Vad gäller stavning är rättesnöret [Svenska Akademiens ordlista](#) (SAOL), vad gäller stavning av ortnamn utöver SAOL EU-publikationen [Utländska namn på svenska](#), Institutet för de inhemska språkens [Svenska ortnamn i Finland](#) och [Namn på kommuner från finska till svenska](#), samt vad gäller betydelse bl.a. [Svensk ordbok](#) utgiven av Svenska Akademien och [Finlandssvensk ordbok](#) utgiven av Institutet för de inhemska språken, i respektive verks senaste upplaga.

1.1 Språkriktighet och grammatik

Språket i svenska undertextningar i Finland ska följa standardsvenskans principer för språkriktighet och grammatik. Undantag får endast göras om det är motiverat av t.ex. stilistiska skäl.

Språket ska vara fullt begripligt för alla svenskspråkiga i Finland. Ord, uttryck, begrepp, termer och benämningar som bara används i Sverige eller bara i delar av Svenskfinland ska undvikas om inte källtexten gör dem särskilt motiverade.

Språket ska följa den moderna standardsvenskans principer för satsbyggnad, ordföljd, tempusbruk, kongruens, artikelbruk, bestämning, interpunktion, böjning, stavning m.m.

1.2 Idiomatisk svenska

Undertextningen ska avfattas på idiomatisk svenska som motsvarar källtexten till genre, innehåll och stil. Som vid all översättning gäller det att se upp för interferens, dvs. att målspråket påverkas lexikaliskt och grammatiskt av källspråket. Indirekt påverkan från engelska eller finska bör man också se upp för, även vid översättning av andra källspråk.

Finlandismer som språkvården avråder från ska inte förekomma i undertextningarna.

Källtexten ska översättas med ord och uttryck som upplevs som naturliga på svenska, inte översättas ord för ord. Undantag får endast göras om själva avsikten är att uttrycka något som det görs på källspråket eller om också källspråket är (avsiktligt) icke-idiomatiskt. Också då bör avvikelser från gängse normer göras var-samt.

Exempel: "Today's an important day."

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Det är en viktig dag i dag.

I dag är en viktig dag.

Exempel: "He was an athlete."

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Han var idrottsman.

Han var en atlet.

Vad gäller ordförråd och termbruk ska hänsyn tas till att målgruppen är finlandssvensk och inte sverigesvensk. För generella samhälleliga företeelser m.m. som har andra vedertagna benämningar i Finland än i Sverige, ska dessa användas i första hand, inte de sverigesvenska motsvarigheterna. Det gäller områden som lagstiftning och statsförvaltning, utbildning, vård och omsorg, arbetsmarknad, polis, militär, livsmedel, traditioner och titelbruk. Man bör dock sträva efter att välja generella benämningar som inte är alltför kulturbundna. Översättningen ska skapa en illusion av att höra till sitt kulturella sammanhang, och specifikt finländska benämningar på t.ex. en viss institution riskerar att bryta den illusionen. (Se 3.2 Domesticering)

EXEMPEL: *"She's working at the State Department."*

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Hon jobbar på utrikesministeriet.

Hon jobbar på utrikesdepartementet.

Exempel: "This is sergeant Wilson."

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Det här är överkonstapel Wilson.

Det här är polisinspektör Wilson.

2 Läsbarhet

Med läsbarhet avses här den konkreta utformningen av textblocken i ett undertextat AV-verk. Textblocken ska vara utformade så att textinnehållet är lätt att tillgodogöra sig.

Det betyder att ett textblock inte ska innehålla mer text än vad som är nödvändigt för att förmedla innehållet i källtexten. Varje textblock ska också vara en semantisk, dvs. tankemässig helhet. Enskilda textblock ska inte tvinga tittaren att stanna upp och fundera, utan ska hinna läsas och uppfattas rätt utan problem.

Faktorer som inverkar på läsbarheten är segmentering, dvs. fördelningen av text inom och mellan textblock, tidskodning och skrivtekniska konventioner. När vedertagna konventioner tillämpas kan tittaren lättare fokusera på innehållet och tillgodogöra sig AV-verket som helhet.

2.1 Segmentering

I undertextning måste texten fördelas dels inom ett textblock, dels över flera textblock. Det görs då på målspråkets villkor och enligt principer som gynnar läsbarheten. Ett lyckat textblock bildar en innehållslig, betydelsemässig och grammatisk helhet som är följsam mot talrytmen och tar hänsyn till bilden. Läsbarheten gynnas dessutom av att det får finnas bara två personers repliker i ett och samma textblock.

Både radbrytningen i ett enskilt textblock och uppdelningen av meningar över två eller flera textblock sker på syntaktiska grunder. Avstavning undviks i ett enskilt textblock och får inte göras från ett textblock till nästa.

2.1.1 Radbrytning

Ett textblock består av en eller två rader. Om texten bara återger en talare och all text får plats på en rad, placeras all text på en rad. Textmängden behöver dock inte begränsas till en rad om det inte är nödvändigt av tidsmässiga skäl eller på grund av bildhänsyn; då går budskapsförmedlingen före. (Se även 3 Textmässiga konventioner)

I ett tvåradigt textblock ska radbrytningen i första hand ske syntaktiskt. En rad ska inte delas mitt i en fras (satsdel) och inte mitt i en huvudsats eller bisats, om en delning inte är nödvändig av utrymmesskäl.

SÅ HÄR

Mötet skulle inte hållas förrän i mitten av mars.

De tvingades riva den stora gula herrgården.

INTE SÅ HÄR

Mötet skulle inte hållas förrän i mitten av mars.

Mötet skulle inte hållas förrän i mitten av mars.

De tvingades riva den stora gula herrgården.

De tvingades riva den stora gula herrgården.

De tvingades riva den stora gula herrgården.

När en preposition ingår som en fast del av t.ex. en verbfras, bryts raden hellre efter prepositionen, även om den syftar på påföljande fras. Det gäller i synnerhet om prepositionen syftar på en hel sats.

SÅ HÄR

Vi har varit med om många spännande upplevelser.

Vi är beroende av att alla hjälper till.

INTE SÅ HÄR

Vi har varit med om många spännande upplevelser.

Vi är beroende av att alla hjälper till.

Om en fras inte får plats på samma rad ska den delas så att de ord som hör ihop fastare står på samma rad, t.ex. i ett subjekt eller objekt som omfattar flera ord.

SÅ HÄR

Det sa kommissarie Karin Persson-Lindén i går.

Släkten har sålt den gula herrgården nere vid åstranden.

INTE SÅ HÄR

Det sa kommissarie Karin Persson-Lindén i går.

Släkten har sålt den gula herrgården nere vid åstranden.

Om en huvudsats innehåller eller följs av en bisats delas raden så att bisatsen står på en egen rad om utrymmet i textblocket tillåter det.

SÅ HÄR

Kommissarien sa
att rånaren var gripen.

INTE SÅ HÄR

Kommissarien sa att
rånaren var gripen.

Kommissarien sa att rånaren
var gripen.

Han frågade
när hon skulle åka till skolan.

Han frågade när hon
skulle åka till skolan.

Vi anställer två nya medarbetare
för att vi är för få.

Vi anställer två nya
medarbetare för att vi är för få.

Den övre raden i ett tvåradigt textblock ska vara kortare än den undre om det inte bryter mot den syntaktiska delningsprincipen. Det går fortare för tittaren att flytta blicken från slutet av en övre kort rad till början av en längre undre rad än tvärtom. Texten skymmer då också de centrala delarna av bilden i mindre grad. Detta är dock underordnat den syntaktiska delningsprincipen.

SÅ HÄR

Det gäller Frankrike,
Nederländerna, Belgien och Italien.

INTE SÅ HÄR

Det gäller Frankrike, Nederländerna
Belgien och Italien.

Om den ena raden blir extremt mycket kortare än den andra ger det dock sämre läsbarhet, även om det sker på syntaktisk grund. Det undviks därför, om det inte är motiverat av t.ex. bildhänsyn.

SÅ HÄR

My sa att hon inte
ville bli kallad "Lilla".

HELLRE ÄN SÅ HÄR

My sa
att hon inte ville bli kallad "Lilla".

2.1.2 Uppdelning av en mening i flera textblock

Huvudsatser, bisatser och fraser får inte delas över en blockgräns. Varje textblock ska vara en tydlig och begriplig tankehelhet i sig. Därför delas meningar mellan fraser och mellan huvudsats och bisats, inte rakt igenom dem. Ett attribut ska inte skiljas från det huvudord det syftar på, och om det föregås av en preposition måste också den stå i samma textblock. Undantag får bara göras om det är motiverat av t.ex. dramaturgiska skäl, som för att inte avslöja en humoristisk poäng eller överraskande upplösning i förtid.

SÅ HÄR

Den provisoriska bomben
uppkallades -

INTE SÅ HÄR

Den provisoriska bomben
uppkallades efter Sovjetunionens -

efter Sovjetunionens
utrikesminister Molotov.

Den provisoriska bomben -

uppkallades efter Sovjetunionens
utrikesminister Molotov.

utrikesminister Molotov.

Den provisoriska bomben
uppkallades efter -

Sovjetunionens utrikesminister
Molotov.

Nominal- och verbfraser hålls ihop i sin helhet, och en mening med en adverbfras delas så att den senare bildar ett eget textblock.

SÅ HÄR

Hon satt i den blå fåtöljen
och läste romaner -

nästan varenda eftermiddag
den sommaren.

INTE SÅ HÄR

Hon satt i den blå fåtöljen
och läste romaner nästan varenda -

eftermiddag den sommaren.

Hon satt i den blå fåtöljen
och läste -

romaner nästan varenda eftermiddag
den sommaren.

Hon satt i den blå fåtöljen och -

läste romaner nästan varenda
eftermiddag den sommaren.

Hon satt i den blå fåtöljen -

och läste romaner nästan
varenda eftermiddag den sommaren.

En huvudsats som inkluderar en bisats (t.ex. som objekt) delas så att hela bisatsen står i samma textblock.

SÅ HÄR

Kommissarien lovade -

att alla involverade
skulle gripas så fort som möjligt.

INTE SÅ HÄR

Kommissarien lovade
att alla involverade -

skulle gripas så fort som möjligt.

Kommissarien lovade
att alla involverade skulle gripas -

så fort som möjligt.

En mening med samordnade huvudsatser delas mellan huvudsatserna. Satsinledaren, t.ex. "och" eller "men", inleder den samordnade satsen.

SÅ HÄR

Polisen skulle just gripa mannen, -
men då snubblade han
på en gatsten!

INTE SÅ HÄR

Polisen skulle just gripa mannen,
men då snubblade han -
på en gatsten!

Polisen
skulle just gripa mannen, men -
då snubblade han på en gatsten!

En mening med en huvudsats och en bisats som inte får plats i samma block eller ska delas av t.ex. rytm-
mässiga skäl, delas så att satserna placeras i var sitt block. Satsinledaren står i samma textblock som sin
sats.

SÅ HÄR

Kvinnan hörde inte
pojken rop på hjälp, -
för hon hade hörlurar på sig.

INTE SÅ HÄR

Kvinnan hörde inte -
pojken rop på hjälp,
för hon hade hörlurar på sig.

Eftersom kvinnan
hade hörlurar på sig -

hörde hon inte pojken rop på hjälp.

Eftersom kvinnan
hade hörlurar på sig hörde hon inte -

pojken rop på hjälp.

Om man vid delning av en mening inte lyckas göra textblocken till läsbara semantiska helheter får man välja
en lämplig omskrivning i stället. Det räcker inte alltid att meningen blir syntaktiskt korrekt; den ska också
förstås direkt, och ofta måste tidsaspekten beaktas. Det är viktigare att texten förmedlar budskapet på ett
klart och tydligt sätt än att den återger exakt hur talaren uttrycker sig.

Ibland kan man behöva vända på presentationsordningen för att det talaren betonar som viktigt ska upp-
fattas så också i skrift enligt svenskans satsbyggnadsprinciper. På samma sätt vinner ofta en mening med
invecklad satsbyggnad på att förenklas. En mening med en inskjuten relativsats kan t.ex. ibland med fördel
omskrivs till en enkel huvudsats. Budskapet är överordnat ordalydelsen.

SÅ HÄR (*neutralt eller platsen viktigast*)

Det störtade flygplanets
så kallade svarta låda -

INTE SÅ HÄR

Den så kallade svarta lådan
som hade funnits i flygplanet -

hittades senare på olycksplatsen.

hittades senare på olycksplatsen.

ELLER SÅ HÄR (*lådan viktigast*)

INTE SÅ HÄR

Det föremål som senare
hittades på olycksplatsen -

Det störtade flygplanets
så kallade svarta låda -

var det störtade flygplanets
så kallade svarta låda.

var det föremål som senare
hittades på olycksplatsen.

(Se även 2.3.1.1 Meningar som spänner över flera textblock)

2.1.3 Avstavning

Ord ska generellt inte avstavas i undertextning; det försämrar läsbarheten. Långa sammansatta ord kan dock ibland bli läsbarare just genom att avstavas. Avstavningen ska i så fall ske i fogen mellan de sammansatta orden, inte rakt igenom ettdera ordledet.

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Hon deltog alltid aktivt i riksdags-
debatterna om utbildning.

Hon deltog alltid aktivt i riks-
dagsdebatterna om utbildning.

Avstavning får dock inte göra ett ord svårläst. I sådana fall får man försöka hitta ett kortare ord som förmedlar samma budskap eller stryka ett mindre viktigt ord i meningen.

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Hon deltog alltid aktivt i riksdags-
debatterna om stora skolfrågor.

Hon deltog alltid aktivt i riksdagsde-
batterna om stora utbildningsfrågor.

Hon deltog alltid aktivt i riksdags-
debatterna om utbildningsfrågor.

En omformulering av meningen, t.ex. med en annan ordföljd, är ofta ett bättre alternativ än avstavning. Det får dock inte förändra betydelsen på ett avgörande sätt eller strida mot vad som uppfattas som idiomatisk svenska.

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Vi försöker lösa de inrikes-
politiska frågorna inom regeringen.

Vi försöker lösa de inrikespoli-
tiska frågorna inom regeringen.

MEN HELST SÅ HÄR

De inrikespolitiska frågorna
försöker vi lösa inom regeringen.

2.2 Tidskodning

Riktlinjerna om tidskodning gäller förstahandsundertextning men bör också tillämpas vid matrisundertextning så att tidskodningen följer målspråkets krav.

I allt fler tv-kanaler används DVB-textningsteknik. Texten ingår då inte i bilden, utan sänds i en separat dataström. Det innebär att undertextningen i vissa mottagare kan synas med viss fördröjning. Tidskodningen ska trots detta följa riktlinjerna, så att undertextningen syns korrekt i de mottagare som fungerar korrekt.

Tidskodningen ska vara följsam mot ljud och bild. Den styrs av fem olika typer av rytm: 1/ tittarens perceptionsrytm (bild och text), 2/ målspråkets rytm, 3/ källspråkets rytm (tal och sång), 4/ bildrytmen (särskilt bildklipp) samt 5/ rytmen i bakgrundsmusik och ljudeffekter.

Tidskodningen ska dels synkronisera texten med de innehållsliga element i AV-verket som behöver översättas (tal, sång och texter i bild), dels se till att målgruppen hinner ta del av både text och bild. Nedan preciseras principerna för att nå dessa mål.

2.2.1 Exponeringstid

Tidskodningen ska i första hand vara följsam mot ljudet; följsamheten mot bilden kommer i andra hand. Tidskodningen ska följa källspråksrytmen: textblocken ska börja synas i bilden när t.ex. den talade replik eller den text i bilden som textblocket återger börjar höras eller synas. Ett textblock ska komma in i bild inom några få bildrutor efter att talet börjat eller undantagsvis några få bildrutor innan talet börjar. Det ska ligga kvar i bild så länge som talet pågår och får ligga kvar i upp till en (1) sekund därefter. Textblocket behöver inte lyftas ut exakt samtidigt som t.ex. talsekvensen upphör om samma scen fortsätter. Tittaren ska ges tid att uppfatta både text och bild och inte känna sig tvingad att hålla blicken fäst vid texten hela tiden. (Se vidare 2.2.3 Bildklipp)

Kortaste tillåtna intervall mellan två textblock är 2, 3 eller 4 bildrutor. Detta ska vara konsekvent i samma AV-verk. I sekvenser med kontinuerligt tal utan längre pauser än ca ½ sekund ska textblocken tidskodas med minsta intervall. Det ger undertextningen ett jämnare flöde som tittaren upplever som behagligare än ständigt olika långa intervaller mellan textblocken.

Kortaste tillåtna exponeringstid för ett textblock är 1,8 sekunder, dvs. 1 sekund 20 bildrutor (1.20) i tv-bildhastighet (PAL). Så snabba textblock får inte innehålla mer än ett par ord.

Längsta tillåtna exponeringstid för ett textblock är ca 7 sekunder. Om texten återger t.ex. sångtexter eller poesi, innehåller främmande ord, svåra termer, har ett komplext tankeinnehåll eller om bilden också innehåller grafiska planscher, kan nämnda tid överskridas när det är befogat.

Ur tittarperspektiv är ett textblock som exponeras något för länge i bild att föredra framför ett som exponeras för kort tid.

2.2.2 Lëshastighet

Med läshastighet avses här det mekaniska läshastighetstal som ställs in ett textningsprogram. Det hjälper undertextaren att tidskoda så att tittaren hinner läsa texten i ett textblock.

För svensk undertextning i Finland rekommenderas ett läshastighetstal på högst 12–14 tecken per sekund (cps) inklusive mellanrum. Läshastighetstal enligt ord per minut (wpm) tillämpas inte i Finland; det lämpar sig sämre för både svenska och finska eftersom ordlängden varierar stort, från korta formord till långa sammansatta ord.

Eftersom läshastighetstalet är mekaniskt, måste undertextaren alltid bedöma huruvida tittaren hinner läsa texten och ta till sig bildinnehållet. Ett textblock med mindre text ska t.ex. ges relativt sett längre exponeringstid än ett textblock med mer text eftersom tittarens reaktionstid är konstant för varje nytt textblock och väldigt korta exponeringstider lätt upplevs som jäktigt.

Läshastigheten påverkas också av innehållsliga faktorer i texten och bilden. De kan sammanfattas som informationstäthet och komplexitetsgrad. Högre informationstäthet eller komplexitetsgrad kräver längre exponeringstid än vad som räcker enligt läshastighetstalet. Tittaren har rätt att hinna förstå både text- och bildinnehållet. (Ursprungspubliken har inte behövt ägna tid åt undertextning och AV-verkets producenter har inte nödvändigtvis reserverat tid för det, och därför måste undertextaren göra det för den nya målgruppen.)

För undertextning av AV-verk för barn upp till 10–12 år, som inte är så läsvana, rekommenderas ett läshastighetstal på 10–12 tecken per sekund. Även för andra målgrupper kan denna något längre exponeringstid vara befogad.

2.2.3 Bildklipp

Huvudprincipen för hur bildklipp beaktas i undertextning är att ett textblock inte ska ligga kvar i bild över ett scenbyte. Undantag får endast göras om textinnehållet inte kan kortas ner utan att något väsentligt går förlorat och om textblocket inte heller kan slås ihop med föregående textblock för att kunna koda ut före scenbytet.

Om en scen slutar med en dramatisk eller överraskande replik, t.ex. ett avslöjande, en komisk poäng, ett ovisst eller oväntat svar eller resultat, får detta dock inte exponeras för tidigt; då är det bättre att textblocket ligger kvar över scenbytet. I så fall ska textblocket ligga kvar i ca 1 sekund efter scenbytet. Varje textblocks- och bildväxling är ett nytt moment i bilden och alltför täta växlingar upplevs lätt som störande.

Inom en scen har talinnehållet och textblockstempot högre prioritet än hänsynen till bildväxlingarna, men man undviker att låta ett textblock ligga kvar över en bildväxling om talrytmen tillåter det.

2.3 Skrivtekniska konventioner

Syftet med de skrivtekniska konventioner som är specifika för undertextning är att göra det lättare för tittaren att läsa och förstå undertextningen. Konventionerna förtydligar hur satser och tankehelheter hänger ihop och hjälper tittaren att uppfatta syftningar och replikväxlingar. Ett lyckat textblock bildar en innehållslig, betydelsemässig och grammatisk helhet.

2.3.1 Uppdelning av långa meningar samt replikskiften

2.3.1.1 Meningar som spänner över flera textblock

När en mening fortsätter i nytt textblock markeras det med mellanrum och fortsättningsstreck i slutet av textblocket. Fortsättningen på meningen i det nya textblocket markeras däremot inte med något tecken alls; att raden inleds med liten bokstav räcker. Mellanrum och fortsättningsstreck sätts även ut när meningen fortsätter efter komma, men inte efter kolon och tre punkter (Se även 2.3.3.2). Bruket av skilletecken följer i övrigt *Svenska skrivregler*.

Det regnar ofta i Bergen, -

men just i dag skiner solen
här i Vestlandet.

Han sa:

”Sätt inte ut fortsättningsstreck
efter kolon och tre punkter!”

Ett textblock kan innehålla både en kort mening och början på en mening som fortsätter i nästa textblock, förutsatt att principerna för segmentering kan följas (se 2.1 Segmentering). En lång mening kan hellre delas upp i två meningar än spänna över många block. Meningar ska helst inte fördelas över fler än tre eller fyra textblock.

Här har vi en mening.
Här har vi en annan mening, -

men den blev så lång
att den fortsätter i nästa textblock.

2.3.1.2 Replikskiften

När två talares repliker samsas i samma textblock, markeras den andra talarens replik med replikstreck (bindestreck) och mellanrum. Vid replikskiften i samma textblock sätts replikstreck och mellanrum bara ut före den andra repliken. Det får finnas bara ett replikskifte per textblock.

SÅ HÄR

Får det lov att vara kaffe?
- Nej, tack.

Eller en öl?

INTE SÅ HÄR

Får det lov att vara kaffe?
- Nej, tack. - Eller en öl?

Ny replik placeras av läsbarhetsskäl normalt på ny rad. Denna princip får frångås om radbrytningen gör att något väsentligt då går förlorat för att det inte får plats på en rad, eller om texten i endera repliken täcker något viktigt i bilden.

Var du i New York? - Ja, jag bodde
faktiskt på Manhattan i två månader.

Hade du med dig hela familjen eller
bara din fru? - Vi reste hela familjen.

Hur mår du, Peter? - Tack bra!

Ett textblock får inte bestå av slutet på en mening följt av ny replik. Det är dock tillåtet om den nya repliken är starkt kopplad till slutet på föregående mening.

SÅ HÄR

Alla barnen var ute och lekte
på skolgården på rasten -

utom Emma.
- För hon var hemma!

MEN INTE SÅ HÄR

Alla barnen var ute och lekte
på skolgården på rasten -

utom Emma.
- Var Kalle också där?

I SÅ FALL SÅ HÄR

Alla barnen var ute och lekte
på rasten utom Emma.

Var Kalle också där?

2.3.2 Placering och utseende

2.3.2.1 Placering av textblock i bild

I Finland placeras undertextningen traditionellt vänsterställt nederst i bilden. Konsekvent centrering av textblocken nederst i bilden rekommenderas inte. Då översättningen av talet i AV-verket vänsterställs är det möjligt att genom centrering särskilja översättningen av skyltar, tidningsrubriker och annan text i bilden som behöver översättas. Om undertextningen vänsterställs, hjälper det också tittaren att rikta blicken rätt när ett textblock dyker upp i bilden.

Om nedre delen av bilden består av för- eller sluttexter eller textplanscher på källspråket, kan textblocken tillfälligt flyttas (se 2.3.2.2). Placeringen ska då vara så konsekvent som möjligt för att inte försvåra läsningen.

2.3.2.2 Placering i höjdded, placering i sidled samt bakgrundsbalkar

Om ett vänsterställt textblock helt eller delvis täcker viktiga element i bilden, såsom grafik, skyltar eller relevanta detaljer, placeras textblocket när så är möjligt ovanför eller till höger genom högerställning. Ett textblock får inte täcka för- och sluttexter i ett AV-verk, i synnerhet inte upphovspersonernas och de viktigaste medverkandes namn, om det går att undvika. I närbilder får ett textblock täcka talarens haka om det inte går att undvika, men helst inte munnen.

Textblock bör inte placeras högt uppe i bilden; det avviker så starkt från den normala placeringen att tittaren kan ha svårt att följa undertextningen.

Justeringar i höjdded, centreringar och högerställning ska vara så konsekventa som möjligt så att tittaren inte tvingas gissa sig till placeringen av nästa textblock.

Om undertextningen bedöms som svår att urskilja mot bilden på grund av kontrastrik bakgrund, särskilt svartvit, kan textblocken förses med kompakt svarta eller helst genomsiktliga ("gråsläck") bakgrundsbalkar. Om detta behöver göras ofta i programmet kan det vara bättre att förse hela undertextningen med bakgrundsbalkar.

Om ett textblock täcker mindre relevant grafik förses det med svarta bakgrundsbalkar om det inte går att flytta textblocket.

2.3.2.3 Planscher

I ett AV-verk kan det förekomma skyltar, namn på byggnader, tidningsrubriker och annan filmad text i bilden. Dessa översätts bara om informationen är nödvändig för tittaren i sammanhanget. Om det både talas och finns relevanta textelement i bilden samtidigt avgör undertextaren vilketdera som är viktigast att förmedla; vid behov kan både tal och textelement översättas i samma textblock, förutsatt att det blir typografiskt tydligt för tittaren och att kriterierna för exponeringstid uppfylls (se 2.2.1).

I ett AV-verk kan det också förekomma grafik som anger tid, plats, personers namn och titel eller t.ex. diagram av olika slag. Dessa markeras vid behov i undertextningen som s.k. planscher som helst placeras under eller ovanför originalgrafiken så att de varken döljer originalet eller t.ex. talarens ansikte. Återkommande identiska planscher upprepas bara vid behov.

Planscher skrivs oftast med versaler och centreras (se 2.3.2.4 och 2.3.2.5). I namnplanscher skrivs namn i allmänhet med versaler och titlar med gemener. Planscher med fler än ett ord kan skrivas med gemener och vid behov kursiveras. I korta planscher används inte punkt i slutet, men i infoplayers med hela meningar används skiljetecken normalt.

MICHAEL SMITH
ekonomisk expert

Thomas Jefferson dog 4.7.1826
i Charlottesville i Virginia.

2.3.2.4 Centrerung

Textblock som återger något annat än tal - ett AV-verks titel, avsnittstitel, undertextarens byline samt planscher av olika slag - ska normalt centreras.

2.3.2.5 Versaler

Programtitlar skrivs normalt med versaler och avsnittstitlar med gemener.

HÄNG MED TILL IRLAND
Pubrunda i Dublin

När tidningsrubriker, skyltar och planscher syns i bild används oftast versaler i undertextningen, om utrymmet tillåter det.

LONDON ÅR 1650

Där det räcker med centrerung för att särskilja en rubrik, skylt eller plansch från den övriga undertextningen, kan även gemener användas.

London år 1650

I ett undertextat AV-verk ska bruket av versaler vara konsekvent.

2.3.2.6 Kursivering

Kursiv används för flera olika syften i undertextning. Det ska användas på ett logiskt och konsekvent sätt och hjälpa tittaren att ta till sig AV-verket, och syftet med kursiveringen ska vara uppenbart för en tittare som inte förstår källspråket.

Kursiv används för att markera att en talare inte befinner sig i samma rum i en scen, utan hörs utifrån, t.ex. från ett annat rum eller nerifrån gatan. Det kan också användas för att markera att en talare befinner sig väldigt långt borta. Kursiv används däremot inte för att markera talare som befinner sig i samma rum men inte syns eller talare som fortsätter tala medan det visas något annat i bild.

Tyst, Greta står bakom dörren.
- *Vakta era tungor! Jag hör er!*

Röster som hörs på inspelningar och i radio och tv som inslag i en scen kursiveras. Detta gäller både tal och sång (se 3.6 Sånger och dikter).

I telefonsamtal kursiveras rösten i andra änden om inte bilden växlar fram och tillbaka mellan talarna. Berättarrösten i fakta och fiktion kursiveras, utom om mängden kursiv blir anmärkningsvärt stor.

Verktitlar kursiveras normalt enligt gängse skrivregler. Om kursiv används för flera andra syften kan verktitlar anges med citattecken i stället, liksom om de ingår i t.ex. en berättarsekvens som i sig är kursiverad. Titlar på verk av allmän karaktär, såsom standardverk (Bibeln, Finlands lag), namn på webbtjänster (Finlex, Twitter) och tidnings- och tidskriftstitlar (Aftenposten, Newsweek), kursiveras inte. Titlar på delar av ett verk (en låt i ett album, en aria i en opera, en dikt i en diktsamling etc.) anges med citattecken.

Lisa gillade inte *Blade Runner*.

Fantastiskt! Londons *beau monde*
kommer att vara där.

Om ett kursiverat textblock innehåller ord som i sig skulle kursiveras används citattecken, alternativt skrivs de med vanlig stil.

Lisa gillade inte "Blade Runner".

Lisa gillade inte Blade Runner.

Om ett kursiverat ord eller uttryck avslutar en mening, kursiveras även skiljetecknet.

Gillade Lisa *Blade Runner*?

Sånger, poesi, kungörelser, inre dialog och återblickar kan kursiveras om man vill särskilja dem från den övriga texten. Talare som talar ett språk som andra personer i t.ex. en filmscen inte förstår eller inte ska förstå, men som tittarna ska förstå, kursiveras. Kursiv används däremot inte för att särskilja olika likvärdiga språk i ett AV-verk.

2.3.2.7 Färger

Färger används inte i undertextning i Finland (endast i programtextning).

2.3.3 Skiljetecken och undertextning

I svensk undertextning i Finland följer bruket av skiljetecken i huvudsak *Svenska skrivregler*. Det finns dock en del undertextningsspecifika konventioner som redogörs för nedan. Även i bruket av skiljetecken bör man se upp med interferens från källspråket.

Texten i ett textblock, med undantag för planscher (se 2.3.2.3 Planscher), avslutas alltid med ett skiljetecken eller med fortsättningsstreck.

2.3.3.1 Utropstecken

I bild förstärks effekten av utropstecken och därför ska utropstecken användas med urskiljning. Ofta framgår emfasen av ljudet.

Utropstecken används främst då utelämning av tecknet skulle stå i strid med tonen eller volymen i talet. Till exempel ett högt skrik kräver utropstecken i undertextningen.

Kombinationen frågetecken och utropstecken ”?!” används sparsamt och endast när det är mycket motiverat.

2.3.3.2 Kolon och semikolon

Kolon används i allmänhet sparsamt i undertextning och främst då det rör sig om citat, uppräknings- och exemplifieringar.

Semikolon undviks och används i huvudsak bara i citat av befintliga texter, t.ex. dikter, lagtext, ålderdomlig text. I undertextning är det oftast tydligare att uttrycka pausen med punkt eller komma.

2.3.3.3 Tre punkter

Tre punkter ska användas med eftertanke och främst i situationer där man vill markera en halvfärdig eller avbruten tanke (t.ex. längre tanke- och konstpauser, tvekan, avsiktlig fördröjning, medveten anspelning) eller att talaren blir avbruten av en annan talare. Alla kortare tankepauser och ofullständiga meningar som är typiska för talat språk ska dock inte markeras. Tre punkter föregås och efterföljs av mellanrum utom vid avbrutna ord och när tre punkter efterföljs av ett utrops- eller frågetecken. Då sätts inget mellanrum ut (jfr *Svenska skrivregler*).

Jag vet inte riktigt
hur jag ska säga det, men ...

Nu när alla har klätt på sig ...
- Mamma, jag är törstig!

Men hon skulle ju resa till Stockh...
- Det angår inte dig!

Vilken idi...!
- Tyst!

När en talare gör en längre tanke- eller konstpaus i samma textblock markeras det så här:

Han är ... din pappa.

När en talare fyller i någon annan talares tal, dvs. fortsätter på en mening som föregående talare har påbörjat markeras det så här:

Han är ...
- ... din pappa.

När en talare avbryter en annan talare markeras det däremot inte med tre punkter i den andra talarens replik.

Han är ...
- Sluta!

När en avbruten mening inte fortsätter, utan följs av en ny mening antingen i samma eller följande textblock inleds den nya meningen med versal.

Du din ...
Jag kan inte hjälpa det.

När ett textblock avslutas med tre punkter och samma talare fullföljer samma mening i nästa textblock inleds också det med tre punkter och mellanrum.

SÅ HÄR

Jag vet inte säkert ...

... men det kan hända
att det stämmer.

INTE SÅ HÄR

Jag vet inte säkert ...

men det kan hända
att det stämmer.

Ofta kan man dock uttrycka det med kommatecken eller punkt och ny mening.

Jag vet inte säkert, -

men det kan kanske stämma.

Jag vet inte säkert.

Det kan kanske stämma.

Om en scen börjar mitt i ett pågående samtal, en nyhetsutsändning el.dyl. och det som sägs är viktigt från första stund, inleds textblocket med tre punkter.

... har gripit tre misstänkta män.

2.3.3.4 Citattecken

Citattecken används för att markera direkta citat av någons tal, tankar eller skrivna text, eller för att markera att ett ord används på ett avvikande sätt.

Han sa: "Dra åt skogen."

Om citatet fortsätter i flera textblock sätts citattecken ut i början och i slutet av citatet (inte i början och slutet av varje mening eller textblock). Vid längre citat kan extra citattecken sättas in.

SÅ HÄR

"Hej, mormor!

Jag hade tänkt
hälsa på dig i helgen, -

men måste stanna hemma
med min sjuka katt."

INTE SÅ HÄR

"Hej, mormor."

"Jag hade tänkt
hälsa på dig i helgen, -"

"men måste stanna hemma
med min sjuka katt."

Ofta är dock indirekt återgivet tal lättare för tittaren att uppfatta.

JÄMFÖR

Han sa: "Dra åt skogen."

Han bad mig dra åt skogen.

Citattecken kan även användas för att markera verktylar. Se vidare 2.3.2.6 Kursivering.

2.3.3.5 Övriga skiljetecken

Parentes används sparsamt i undertextning, eftersom det lätt bryter illusionen av talat språk. Parentes ska dock gärna användas när det finns behov för förklaring av t.ex. kulturspecifika element. Det här gäller främst faktagenrer och mera sällan fiktion.

Islandströjan jag köpte på Island
kostade 15 000 kronor (100 euro).

JÄMFÖR

Vill du ha en *spandauer*?

Vill du ha en *spandauer*
(en sorts wienerbröd)?

Se även 3.10 Siffror och måttenheter.

Parentes kan också användas för att markera ljudlöst tal, till exempel när det tydligt framgår av en talares läppar vad hen säger, men inget ljud hörs.

Tankstreck som markör för paus, inskott och inlägg undviks eftersom det kan förväxlas med bindestreck och dess många funktioner i undertextning; det är särskilt olämpligt vid dialog. Tankstreck kan användas för att betona en retorisk paus i t.ex. berättande stil om syftet är entydigt. Ofta kan man dock använda komma-tecken eller punkt i stället eller omformulera meningen.

JÄMFÖR

Bred ut blandningen
på kakkbottnen – så var det klart!

Bred ut blandningen
på kakkbottnen, och så var det klart!

Bred ut blandningen
på kakkbottnen. Klart!

I faktagenrer och även i dialog där det är entydigt får tankstreck användas för att ange t.ex. perioder, omfång och sträckor när det är motiverat av stil och sammanhang.

Om tankstreck inte kan skrivas, kan det ersättas av bindestreck med mellanrum före och efter tecknet. (Se *Svenska skrivregler*)

Matchen slutade 3–0.

Matchen slutade 3 - 0.

Alla avgångar fick ställas in
på sträckan London–Birmingham.

Alla avgångar fick ställas in
på sträckan London - Birmingham.

Perioden 1500–1700
var synnerligen krigisk.

Perioden 1500 - 1700
var synnerligen krigisk.

För anvisningar om interpunktion hänvisas i övrigt till *Svenska skrivregler*.

3 Textmässiga konventioner

Nedanstående textmässiga konventioner betjänar både läsbarheten och den språkliga acceptansen. En lyckad undertextning är så entydig, lättförståelig och målgruppsanpassad som möjligt. Tittaren ska hinna både läsa all text och uppfatta vad som syns eller sker i bilden, och texten ska hänga ihop på ett logiskt och naturligt sätt.

3.1 Textbindning

Ett undertextat AV-verk ska utgöra en enhetlig och sammanhängande helhet. Texten ska hänga ihop med ljud och bild, och de element som texten består av ska hänga ihop syftnings- och tankemässigt. Sammanhang i texten skapas av bl.a. koherens, kohesion, logisk temaproggression och rätt fokus.

3.1.1 Koherens

I undertextning är det viktigt att se till att text, bild och ljud hänger ihop och att texten i sig hänger samman. Koherens handlar om innehållssamband som kan spänna över ett helt program, en hel film eller en hel serie. Det uppnås t.ex. genom ett konsekvent val av termer, begrepp och benämningar på t.ex. personer, företeelser och händelser. I synnerhet i långa serier som översätts av flera olika personer är det viktigt att samordna terminologin och att se till att t.ex. intrigen i en fiktionsserie inte blir ologisk.

3.1.2 Kohesion

Kohesion handlar om sambandsmekanismer som knyter samman textytan och uppnås genom att man använder språkliga sammanhangsmarkörer och bindeord (t.ex. pronomen, konjunktioner, adverb). Kohesion skapas också med rätt val av tempus och med tempuskonsekvens, så att händelsernas kronologiska ordning och tidsmässiga syftningar framgår tydligt. Eftersom tittaren inte kan gå tillbaka i texten är det också av yttersta vikt att alla syftningar är korrekta och entydiga. I undertextning kan det vara bra att upprepa huvudordet oftare än i vanlig löpande text.

Satsradning bör också undvikas och bara användas som stilmedel där det är befogat. Sammanhanget blir tydligare om två huvudsatser samordnas, omformuleras till huvudsats och bisats, eller om den andra huvudsatsen görs till ny mening.

Bindeord fyller en viktig funktion för att klargöra samband i en text och ska därför inte strykas för att spara plats i ett textblock. Det är heller inte ändamålsenligt att sträva efter att avsluta varje textblock med punkt, utan en längre mening som delas upp i flera satser med förtydligande bindeord hjälper ofta tittaren att hänga med bättre. En mening ska dock ogärna fördelas på fler än tre eller fyra textblock.

EXEMPEL: *The telephone was one of the biggest inventions in history. Everyone knew it would be very profitable, so over the next ten years Bell had to fight off a huge number of lawsuits.*

SÅ HÄR

Telefonen var
en historisk uppfinning -

som alla visste
skulle bli ovanligt lukrativ.

Därför stämdes Bell flera gånger
under en tioårsperiod.

INTE SÅ HÄR

Telefonen var
en historisk uppfinning.

Alla visste
att den skulle bli ovanligt lukrativ.

Bell stämdes flera gånger
under en tioårsperiod.

När man använder pronomina bör det tydligt framgå vem, vad eller vilka som åsyftas.

SÅ HÄR

Kajsa tänkte högt,
men Lisa sa inget.

Det gjorde
att Kajsa kände sig ensam.

Han lät barnen bo i sitt föräldrahem.

Han bad henne hämta sin väska.

INTE SÅ HÄR

Kajsa tänkte högt,
men Lisa sa inget.

Det gjorde
att hon kände sig ensam.

Sedan tar du av till vänster. / Sedan tar man av till vänster.

När talaren syftar på något som syns i bild kan syftningen ofta anges med pronomen i undertextningen.

EXEMPEL: En person visar upp sin nya klänning genom att svänga på kjolen och säger:
I got this dress yesterday at a flea market.

JÄMFÖR

Den här köpte jag
på en loppmarknad i går.

Den här klänningen köpte jag
på en loppmarknad i går.

I vissa fall kan det dock vara motiverat att skriva ut vilket föremål som åsyftas, t.ex. om tittaren kan ha svårt att hinna uppfatta vad som händer eller syns i bild.

(Talaren visar med handen var han blivit träffad av kulor:)

SÅ HÄR

Jag blev skjuten
i magen och i axeln.

INTE SÅ HÄR

Jag blev skjuten här och här.

3.1.3 Logisk temaprogession

Logisk temaprogession (s.k. tematisk bindning, tema–rema-principen) är central i all text, men i synnerhet i undertextning är det viktigt att sammanhangen är tydliga eftersom tittaren inte kan gå tillbaka i texten.

Tema avser det redan kända, självklara eller underordnade och kommer oftast i början av satsen, medan rema anger det nya, det som introduceras och framhävs och oftast kommer mot slutet av satsen.

JÄMFÖR

Berlinmuren föll hösten 1989.

Hösten 1989 föll Berlinmuren.

I vissa fall kan remat flyttas in framför temat, och t.ex. vid stark emfas kan det placeras allra först. I undertextning gäller det att se upp så att man inte anammar källspråkets sätt att skapa tematisk bindning, utan använder de språkliga medel som finns till buds på (idiomatisk) svenska. (Se även 3.1.4 Fokus)

EXEMPEL: *There are many ways that we can solve the problem, but we don't have a magic wand.*

Vi kan försöka lösa problemet
på flera olika sätt.

Någon trollstav
har vi däremot inte.

(trollstav, dvs. remat står först i meningen)

JÄMFÖR

EXEMPEL: *I think you made är mistake. You mean Jane.*

Jag tror du misstog dig.
Du menar Jane.

Du misstar dig.
Det är Jane du menar.

Jane, menar du väl?

I synnerhet i längre resonemang är det av yttersta vikt att man för tanken vidare med korrekt temaprogession och ser upp med interferens från källtexten.

EXEMPEL: *Six years earlier John had married Mary Elizabeth Walker and the two had been happy. Mary was now heavily pregnant with their second child, but John couldn't turn down an important commission, so he travelled to London. Mary gave birth two days later. But there were complications.*

Sex år tidigare hade John gift sig
lyckligt med Mary Elizabeth Walker.

Nu var Mary höggravid
och väntade parets andra barn.

John kunde dock inte tacka nej
till ett viktigt uppdrag -

utan reste till London.

JÄMFÖR

Barnet föddes två dagar senare,
men det blev komplikationer.

(rema = två dagar senare)

Två dagar senare föddes barnet,
men det blev komplikationer.

(rema = föddes barnet)

I engelskan fungerar textbindningen eftersom berättarrösten skapar den med att lägga emfas på varje satsled, men på svenska måste den nya, viktiga informationen, alltså att barnet föddes, stå som rema.

I AV-verk kan temat också förmedlas via bilden. I naturdokumentärer är det t.ex. vanligt att ett djur syns i bild innan det presenteras i tal, och i undertextningen kan det då tas upp som tema, utan tidigare presentation som rema.

JÄMFÖR

Den här grävlingen
söker efter lämplig föda.

(Grävlingen som tema)

Det här är en grävling
och den söker efter lämplig föda.

(Grävlingen som rema på första raden)

3.1.4 Fokus

Nära förknippat med tema–rema-principen är tyngdpunkten, dvs. fokus i en mening. Olika språk har olika metoder för att sätta tyngdpunkt på något, och även här gäller det att utnyttja svenskans egna metoder. Några har redan nämnts:

Du menar Jane. (fokus på Jane, tyngden i slutet av meningen)

Det är Jane du menar. (mild emfas)

Jane, menar du väl? (stark emfas)

I undertextning är det viktigt att fokus blir rätt så att tittaren hänger med. Ofta är risken även här att undertextningen följer källspråket alltför nära, i synnerhet i långa resonemang.

EXEMPEL: *For the next 2000 years, communicating further afield meant sending a letter. And it was the tragic contents of a letter that triggered the next step in the story of the smartphone.*

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Under de följande 2 000 åren –

kunde meddelanden skickas
längre sträckor endast per brev.

Nästa framsteg gjordes tack vare just
ett brev och dess sorgliga innehåll.

Det sorgliga innehållet i ett brev
födde nästa utvecklingssteg.

Textbindningen blir korrekt både genom korrekt placering av tema (framsteg) och rema (det sorgliga innehållet) och genom fokus på "brev", vilket skapas med förstärkningsordet "just".

3.1.5 Textens koppling till ljudet

Undertextningar riktar sig till hörande personer och därför kan undertextaren räkna med ljudet som en i sig betydelsebärande faktor och utelämnar vissa element ur översättningen.

Om samma talare t.ex. upprepar ett ord eller en hel mening flera gånger behöver upprepningen inte nödvändigtvis finnas med i undertextningen. Ett typiskt exempel är när någon ropar på någon med namn flera gånger i rad. Då räcker det ofta med att ropet skrivs ut bara några gånger i undertextningen.

I dialog kan ofta korta retoriska svar och reaktioner lämnas oöversatta då innebörden i svaret är underförstådd.

EXEMPEL

- *Did you come home late last night?*
- *Yes.*
- *Had you been drinking?*
- *Yes.*
- *Are your hangover now?*
- *Yes.*

SÅ HÄR

Kom du hem sent?
Hade du druckit?

Är du bakfull nu?
- Ja.

INTE SÅ HÄR

Kom du hem sent?
- Ja.

Hade du druckit?
- Ja.

Är du bakfull nu?
- Ja

3.2 Domesticering

Behovet av domesticering beror på hur nära källkulturen ligger målkulturen och på hur starkt AV-verkets kulturförmedlande syfte är. Utgångspunkten är att man använder naturliga svenska ord och uttryck.

Kulturbundna företeelser ska dock inte översättas till vad motsvarande företeelser heter i målkulturen. Det kan orsaka en konflikt mellan undertextningen och den tid och plats som skildras i AV-verket.

EXEMPEL: *PET (Danmarks säkerhetstjänst/säkerhetspolis)*

SÅ HÄR

PET (Danmarks Skypo)
ingrep i situationen.

Danska säkerhetspolisen
ingrep i situationen.

INTE SÅ HÄR

Skypo ingrep i situationen.

Skyddspolisen ingrep
i situationen

Säpo ingrep i situationen.

Vid översättning av utländska AV-verk bör inte heller språket vara alltför färgat av det finländska eller finlandssvenska perspektivet. Då är det ofta bättre att välja mer neutrala eller generella uttryck i översättningen. Vid översättning för barn är ett kulturellt närmande mer befogat, och vid översättning av AV-verk på finska hör originalet och översättningen till samma kultursfär och språket kan således ligga närmare denna.

EXEMPEL: *He behaved like a real Jimmy Carr.*

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Han betedde sig
som en verklig komiker.

Han betedde sig
som en verklig André Wickström.

Inte heller varumärken ska domesticeras med finländska motsvarigheter.

EXEMPEL: *She went shopping at Harrods.*

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Hon shoppade
på varuhuset Harrods.

Hon shoppade på Stocka/Stockmann.

En alltför hög grad av domesticering gör att tittaren fjärras från AV-verkets värld och kultur och bör därför undvikas. Om ett kulturbundet element kan tänkas vara obekant för målgruppen är det i allmänhet bättre att använda ett generellare begrepp.

EXEMPEL: *She appeared on Jeopardy.*

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Hon deltog
i frågesporten *Jeopardy*.

Hon deltog i *Vem vet mest?*

Hon deltog i en tv-frågesport.

Också tilltal är ofta ett kulturbundet fenomen. T.ex. i amerikansk engelska används personnamn mycket mer frekvent än på svenska. I undertextning bör man givetvis se till att namnen på t.ex. alla rollpersoner framgår, men det är bra att se upp med hur ofta namnen nämns.

Vid valet av tilltal med ni eller du eller titlar som herr, fru och fröken bör man utöver de finlandssvenska konventionerna beakta genren samt vilken epok och vilka sedvänjor som skildras. Ska t.ex. niande som är typiskt för tyskar och fransmän överföras rakt av? Behöver fransmännens bruk av madame, monsieur och mademoiselle återges? Översättaren bedömer hur viktigt det är att källkulturens seder och bruk framgår för tittaren. Beroende på AV-verkets syfte kan det vara bättre att förbise niandet och bruket av titlar helt och hållet.

3.3 Talspråk, slang och dialekter

Stilistiska grepp bör väljas med omsorg. Stilen bestäms bland annat av programmets genre och generella stil, texttyp (t.ex. dramadialog eller neutral dokumentärberättarstil), scen och situation, rollperson och syftet med en replik. Användning av slang och dialektala, lokala eller väldigt vardagliga ord och uttryck kräver eftertanke. De är kanske inte förståeliga i hela Svenskfinland, och i synnerhet slanguttryck blir snabbt föråldrade. Ofta är det säkrast att välja lösningar som inte drar tittarens uppmärksamhet från innehållet i AV-verket.

Finska ord och uttryck används inte i svensk undertextning, utom om det är särskilt motiverat vid översättning av finska AV-verk och betydelsen är uppenbar också för tittare som inte alls behärskar finska. Sverigesvenska slang- och vardagsord kan också vara obekanta för många finländska tittare och ska användas med urskiljning och om betydelsen är uppenbar i sammanhanget.

Man kan skapa en illusion av talspråk, slang eller dialekt genom att strö ut enstaka, lämpliga ord och uttryck i texten. En text som är helt och hållet avfattad på ett språk som avviker från standardspråket stör läsningen, men enstaka markörer för en särskild dialekt eller för talspråk kan fylla en stilistisk funktion. Lätt ålderdomliga ord och uttryck (*tös, gosse, lärarinna, professorska, eljest, för sjutton gubbar ...*) kan till exempel användas som dialektmarkörer, medan ord och uttryck som *ungar, frugan, lägg av, schysst, brillor, pingla* och så vidare kan signalera vardagsspråk. Slang och ungdomsspråk kan å sin sida ofta signaleras med ord som *chilla, softa, cool, najs, shit, Yes!* eller med hjälp av olika förstärkningsprefix (*mega-, svin-, as-*), dock med hänsyn till deras ofta korta livslängd.

(Se även 3.5 Andra språk och språkliga varieteter)

3.4 Grovt språk

Vid översättning av grovt språk ska samma stilmässiga kriterier beaktas som beskrivs i punkt 3.3. Talspråk, slang och dialekter. Svordomar ska följa naturligt svenskt språkbruk.

Valet av svordom eller annat grovt uttryck styrs av sammanhanget, och när det är befogat kan också kraftiga svordomar användas. Det bör dock beaktas att grovt språk framhävs mer i skrift än i tal, och att skalan och bruket av svordomar varierar i olika kulturer. En och samma svordom är heller inte nödvändigtvis lika kraftig i alla sammanhang (jfr engelskans *fuck*).

I undertextning räcker det ofta med att man skapar ett intryck av grovt språk: Varje svordom behöver inte översättas, och den mest ordagranna översättningen är inte alltid den mest lämpliga. Men grovhetsnivån ska ändå motsvara originalet; ett alltför mildt uttryck kan t.ex. lätt bli löjeväckande.

Om en svordom i AV-verket har censurerats med en ljudsignal och man vill markera svordomen i undertextningen, kan det göras med tre asterisker. Vill man förmildra en svordom kan det göras genom att skriva j-vla för jävla, h-e för helvete osv.

SÅ HÄR

Charlie har en annan.
- *** ta honom!

Charlie har en annan.
- F-n ta honom!

3.5 Andra språk och språkliga varieteter

Tal på ett annat språk än huvudspråket i AV-verket kan markeras med kursivering där det behövs. Också främmande ord och uttryck kan kursiveras om man vill framhäva dem. (Se 2.3.2.6 Kursivering)

Det här är min vän Michel.
- *Hej! Jag talar inte engelska.*

Och *voilà*, så var det klart!

Egennamn och ord på språk med icke-latinska skrivsystem, såsom ryska och arabiska, stavas enligt de rekommendationer som ges i *Svenska skrivregler* och av svensk språkvård, inte enligt något annat språks standard och inte enligt internationell standard (ISO 9). (Se även 1 Språklig acceptans)

SÅ HÄR

Gorbatjov höll ett tal.

INTE SÅ HÄR

Gorbachev höll ett tal.

Dialekter och sociolekter markeras på sin höjd med ordval eller talspråklig syntax här och där. Genomgående användning av ord som avviker från standardspråket eller alltför många stilmarkörer gör lätt undertextningen tungläst och svårbegriplig.

Dialekt i källtexten ska inte översättas med dialektala ord och uttryck som är specifika för en viss finlandsvensk eller sverigesvensk dialekt. (Se även 3.2 Domesticering)

(AuE) G'day, mate!

T.EX. SÅ HÄR

Hej, kompis!

(Geordie) Are ye gannin yem already?

T.EX. SÅ HÄR

Inte ska ni väl gå hem redan?

INTE SÅ HÄR

Morjens, kaveri!

INTE SÅ HÄR

Nå int ska ni väl
börja fara nu redan?

(Se även 3.3 Talspråk, slang och dialekter)

3.6 Sånger och dikter

Sångtexter ska översättas om innehållet har betydelse för intrigen eller temat i AV-verket, inte om de mer har en stämningsskapande funktion. Signaturmelodin i början av ett AV-verk översätts i allmänhet inte (om inte texten direkt kommenterar AV-verkets innehåll).

Sångtexter och dikter skrivs som annan text, med normal interpunktion och fortsättningsstreck. Sångtexter och dikter från olika epoker och i olika stilar kan dock motivera andra lösningar.

SÅ HÄR

Vårt land, vårt land, vårt fosterland,
Ljud högt o dyra ord!

Ej lyfts en höjd mot himlens rand,
ej sänks en dal, ej sköljs en strand, -

mer älskad än vår bygd i nord,
än våra fäders jord.

INTE SÅ HÄR

Vårt land, vårt land, vårt fosterland,
Ljud högt o dyra ord!

Ej lyfts en höjd mot himlens rand,
Ej sänks en dal, ej sköljs en strand,

Mer älskad än vår bygd i nord,
Än våra fäders jord.

Sångtexter och dikter kursiveras om det är bakgrundsmusik eller musik från en inspelning, men om den som sjunger eller reciterar syns i bild i något skede, används inte kursivering. Om sångtexten eller dikten behöver särskiljas tydligt från talet kan texten dock kursiveras eller centreras. Då är det viktigt att använda samma markering genomgående i ett AV-verk eller t.ex. i en hel serie. Om det förekommer mycket sång i ett AV-verk och en betydande del av undertextningen då blir kursiverad, kan det vara bättre att frångå kursivering helt och hållet.

Typiska drag för sångtexter och dikter är rytm, metrik och t.ex. rim. Alla dessa drag kan vid behov återges i undertextning. Avgörande är vilken funktion texterna har i AV-verket. I vissa fall räcker det med att man återger innehållet i texten och bara skapar ett intryck av poetisk stil, t.ex. genom ordval och ordföljd. Vill man återge rim bör man beakta att rim inte bär över flera textblock, utan att tittaren bäst lägger märke till rim som förekommer i ett och samma textblock.

3.7 Brev och meddelanden

Hur brev, sms, mejl, chattar osv. markeras i undertextning beror på sammanhanget, men de återges i allmänhet med gemener. Exempel på olika sammanhang:

Om brevet syns i bild, men ingen läser det högt, centreras texten och skrivs med gemener i normal stil.

Kära Anna!
Jag saknar dig.

Om brevskrivaren läser texten högt samtidigt som hen skriver brevet, används vanlig text utan citattecken.

Kära Anna!
Jag saknar dig oerhört mycket.

Om brevskrivaren läser upp ett brev hen redan har skrivit, används vanlig text med citattecken.

“Kära Anna!
Jag saknar dig.”

Om brevskrivarens röst hörs som inre monolog medan hen skriver, används kursivering utan citattecken.

*Kära Anna!
Jag saknar dig.*

Om brevskrivarens röst hörs när mottagaren läser brevet, används kursivering utan citattecken.

*Kära Anna!
Jag saknar dig.*

Om mottagaren läser brevet högt, används vanlig text med citattecken.

“Kära Anna!
Jag saknar dig.”

Om mottagaren läser brevet för sig själv, används kursivering med citattecken.

*“Kära Anna!
Jag saknar dig.”*

3.8 Förkortningar

Förkortningar används normalt inte i undertextning, men kan användas om det är motiverat av stilistiska eller andra särskilda skäl, såsom i vissa typer av faktaprogram, för måttuppgifter inom parentes och dylikt.

Vissa förkortningar försvarar förstås sin plats. Observera att många förkortningar som tidigare skrevs med versaler numera skrivs med gemener: tv, dj, dvd, dna, pr, aids, hiv. (Se SAOL)

3.9 Klockslag och datum

Tidsangivelser och datum skrivs enligt de rekommendationer som ges i *Svenska skrivregler*. Datum som skrivs med siffror skrivs dock enligt finländsk standard: 1.1.2030 (inte 1/1 2030 eller 2030-01-01). (Se 1 Språklig acceptans)

3.10 Siffror och måttenheter

Sifferuppgifter skrivs ibland ut som ord, ibland med siffror. Valet styrs av sammanhanget och delvis av genren. Om det som uppgiften avser är centralt i sammanhanget, ofta individuella, räknebara objekt, skriver man ut talet: "Vi har två bilar." "Vi har köpt tjugo nya datorer till kontoret." Detta är oftast fallet i fiktion och ledigt tal.

Om sifferuppgiften i sig är det centrala i sammanhanget och utgör en helhet, ofta med enhetsangivelse (t.ex. dollar, grader, kilometer, gigabyte), om det räknas upp många sifferuppgifter eller om de har en matematisk, statistisk eller motsvarande funktion, är det ofta lämpligare att skriva dem med siffror. Det är ofta fallet i faktagrogram men kan också fungera i fiktion, beroende på sammanhanget.

Den här skjortan kostade 30 euro.

Hon pendlar 90 kilometer varje dag.

Det var över 40 grader i skuggan!

Likvärdiga sifferuppgifter anges konsekvent: antingen skrivs de ut eller så anges de i siffror.

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Oskar är åttiofem år
och lilla Fia är bara fyra.

Oskar är 85 år
och lilla Fia är bara fyra.

Oskar är 85 år
och lilla Fia är bara 4.

Notera skillnaden mellan valet av ord och siffror i följande exempel:

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Vi beställde fyra pizzor.
Det blev 40 euro.

Vi beställde fyra pizzor.
Det blev fyrtio euro.

Vi beställde 4 pizzor.
Det blev 40 euro.

Orden procent och promille skrivs gärna ut i fiktion, medan det kan vara motiverat att använda % och ‰ i t.ex. faktagrogram om vetenskap, statistik, ekonomi, matematik och dylikt.

Måttenheter som längd, tyngd och värme konverteras i allmänhet till meter, kilogram och celsiusgrader, om det inte föreligger något särskilt skäl att bibehålla de måttenheter som används i källtexten.

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

12 kilo.

2 stone.

Vindhastigheten var 30 m/s.

Vindhastigheten var
65 miles i timmen/mph.

Vindhastigheten var
30 sekundmeter.

Vid konvertering ska måttangivelsen anpassas efter sammanhanget.

EXEMPEL: *The shark was only 12 feet away.*

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Hajen var bara
tre meter ifrån mig.

Hajen var bara
3,66 meter ifrån mig.

Främmande valutor skrivs ut och konverteras vanligen inte till euro, i synnerhet inte i fiktion. Om det är relevant att förmedla motsvarande belopp i euro, t.ex. i ett faktaprogram, kan det anges inom parentes (och då går det bra att använda förkortningen €).

Fabriksarbetarna tjänade
350 peso (16 €) i månaden.

SÅ HÄR

INTE SÅ HÄR

Mjölken kostade tre dollar.

Mjölken kostade \$3. / Mjölken kostade 3\$.

Mjölken kostade 3 dollar.

3.11 Bylinen

Översättaren har rätt att få sitt namn nämnt i samband med sin undertextning. Enligt lagen om upphovsrätt ska upphovsmannen nämnas "på det sätt god sed kräver". Konventionen i undertextning är att översättaren sätter in sitt namn som byline i slutet av sin översättning. Bylinen anger också att översättaren under-tecknar översättningen.

Bylinen placeras lämpligen en bit in i sluttexterna, t.ex. i samband med krediteringen av manusförfattaren. Byline ska om möjligt inte täcka andra namn och får inte täcka produktionsbolagets logotyp.

Om talet fortsätter medan sluttexterna visas, tidskodas bylinen in först efter att talet upphört, om det är möjligt. Det är också en signal till tittaren att inget fortsatt tal följer.

Bylinen ska, när det är möjligt, exponeras enligt samma exponeringstidsprinciper som andra textblock. (Se 2.2.1 Exponeringstid)

I vanliga fall centreras bylinen. Lämpliga utformningar är:

Översättning: Anna Andersson

Översättning: Anna Andersson
Firma AB

Översättning:
Anna Andersson / Firma AB

Om undertextningen innehåller ett citat av en annan persons översättning (t.ex. ur en dikt, ett skådespel eller något annat skönlitterärt verk), ska denna översättare nämnas före bylinen. Om den citerade texten har bearbetats, t.ex. av läshastighetskäl, ska detta anges, t.ex. så här:

Shakespearecitatet utgående från
C.A. Hagbergs översättning

Översättning: Anna Andersson
Firma AB

Och om citatet är troget originalet:

Shakespearecitatet enligt
Lars Huldéns översättning

Översättning: Anna Andersson
Firma AB

KÄLLOR

Pedersen, Jan 2017. The FAR model: assessing quality in interlingual subtitling. *The Journal of Specialised Translation*. No. 28, s. 210–229.

Ordlista

I definitionerna används ord som tas upp med egna definitioner.

AV-verk	audiovisuellt verk, dvs. verk som innehåller bild och ljud
bildruta	i tv-program (PAL-standard) spelas 25 bildrutor, även kallat bilder eller eng. <i>frames</i> , upp per sekund; en bildruta utgör alltså 1/25 sekund (i biograffilmer 1/24)
byline	det sista textblocket i en undertextning; anger upphovsmannens (undertextarens) namn (och ofta även organisation)
cps	character per second, tecken per sekund; syftar på det mekaniska läshastighetstal som kan ställas in i ett textningsprogram
domesticering	översättningsstrategi som siktar till att måltextens innehåll och språk ska uppfylla målgruppens förväntningar och inte uppfattas som främmande eller exotiskt (motsats: exotisering)
DVB-teknik	Digital Video Broadcasting, teknik för digital sändning av undertextning, där texten sänds som en separat dataström och är inte inbränd i bilden; möjliggör valbar textning: tittaren kan välja att se ett AV-verk med eller utan undertextning och ibland med olika undertextningsval, i Finland i vissa kanaler med finsk eller svensk översättning eller med programtextning.
fortsättningsstreck	bindestreck som sätts ut i slutet av ett textblock när meningen fortsätter
förstahands-undertextning	undertextning utan annan undertextningsfil som underlag, <i>originalundertextning</i> , som också tidskodas av undertextaren
idiomatiskt språk	språkbruk som upplevs som naturligt och äkta av en språkbrukare med språket som modersmål
informations-täthet	ett kvantitativt mått på text- och bildinnehållet, t.ex. om texten är väldigt rik på ord, fakta eller andra upplysningar, eller om det under den textade talsekvensen finns mycket rörelse i bilden, många detaljer, många ansikten eller föremål eller andra text-element eller grafik i bilden
interferens	språklig påverkan mellan olika språk som får språkliga drag i källtexten eller något annat språk att färga måltexten
koherens	djupt liggande innehållssamband i en text
kohesion	de språkliga medel i textytan som skapar sammanhang i en text
komplexitetsgrad	ett kvalitativt mått på text- och bildinnehållet, t.ex. om texten återger komplicerade teorier eller abstrakta resonemang, innehåller mycket fackterminologi, främmande ord, slang, yrkesjargong, rim eller metrik, samt om det som händer i bilden kräver mer uppmärksamhet, t.ex. bildelement som kräver viss analys, ironiska miner, text-element i bild, kartor eller diagram
källspråk	det språk som översätts till målspråket i undertextningen
källtext	den text som ska översättas; här: det AV-verk som ska undertextas och som omfattar tal, andra ljud, bild och textelement i bilden

matris- undertextning	undertextning med annan, tidskodad undertextningsfil som underlag
målgrupp	de mottagare måltexten riktar sig till, här svenskspråkiga finländare
målspråk	det språk AV-verket ska undertextas på
måltext	AV-verk med undertextning på målspråket
plansch	textblock med översättning av bl.a. namn och titlar på personer, tid- och platsangivelser och annan text som syns i bild (tidningsrubriker, skyltar, plakat, namn på byggnader osv.), planscher har ofta avvikande placering i bild (centrering, lyft, högerställning)
programtextning	textning på samma språk som hörs i AV-verket, i första hand avsedd för tittare med nedsatt eller ingen hörsel, kallas även <i>sammaspråkstextning</i> (eng. SLS, same language subtitling)
rema	ny information i en mening (jmf tema)
replikstreck	anföringsstreck som i undertextning markeras med bindestreck och mellanrum
segmentering	fördelningen av text inom och mellan textblock
semantisk	betydelsemässig
språklig varietet	språkform inom ett språk med geografiska, sociala, åldersmässiga eller andra särdrag, såsom en dialekt, sociolekt eller kronolekt
tema	bekant information i en mening (jmf rema)
temaprogession	när en menings rema blir nästa menings tema
textblock	enskilt textsegment med en eller två rader à högst ca 35–40 tecken, kallas även <i>undertext</i> och <i>textremsa</i> , på finska <i>repliikki</i>
tidskodning	inprickning av textblocken med hjälp av tidskod i bildmaterialet, görs före sändning/publicering
translitterering	omskrivning av ett skriftsystem till ett annat, kallas även translitteration
undertextning	översättning av en AV-källtext till ett annat språk i ett AV-verk i form av textblock
undertextare	översättare som gör undertextningar, AV-översättare